

govor kao akcija

(Nastavak sa prve strane)

sladokusaca i putnika od literarne sudbe, ali je sigurno da će neke od istina o vremenu koji živi njihov pisac ostati kao opomena i pamćenje bez opoziva.

Najzad, jedno treba reći tonom odsedne ubedenosti: Dobrica Čosić svoju javnu reč shvata u smislu koji joj je dat naslovom ovog prikaza: kao akcija, kao svesni akt, aktivno učešće u svetu, u intonaciji i duhu koji joj te reči daje pozni Sartr. On veruje da čovek svojim rečima sužava krug nevolja koje opredeljuju njegove bližnje, veruje u determinizam misli i efekta koji misao izaziva, i otuda u čitavoj njegovoj knjizi jedna strašna prozeta logika, stalna, mestimično krljasta i romantična, vera u svetovizarne ideje i istine, u velike i svetle pojmove: civilizacija, kultura, aktivizam za dobro svih, pa i pored

sve lucidne skepticse prema prorocima svake vrste, on ne jednom završi u strasnoj potvrdi vrednosti tih pojmova i kad mu reakcije ne daju punu potporu u isceljujuće dejstvo tih reči. Reč je za njega plug istorije, van prizemne utilitarističnosti takvog poredanja, dleto kojim tvorca vaja istorijske i nacionalne sudbine, i on bi rado potpisao, zajedno sa Santrom, Flöberovu knjevicu zbog neuspelna Pariske komune, jer je po njemu i uzdržanost akt kojim misao upliče naše postojanje u zupčaničeste istorije. Reči, zato, uzete u skupnom efektu, i u duhu kojim ih natkrijluje pisac ove knjige, nisu samo gola semantička ili lingvistička materija, nešto bezlično i suvo, nad čime se pašče kabinetski naučnici, one su i mera jednoga morala, duh jedne probudene i zrele ličnosti i mera njene prevratničke, učesničke energije.

Samo, rekao bih da u toj oblasti ima jedan pakao pitanja na koja ova knjiga nije ni pokušavala da odgovori, a koji se otvara svakoj misli koja bi da teče bez ustupaka svakoj veri i da tera sve svoje dileme do kraja: sve velike stvari, prema Čosićevoj dragocenoj parafrazi misli jednog naučnika, imaju nezvesnu sudbinu. Sve što je u stvarima stvaranja teralo u prošlosti svoje kamenje na čistine osmišljene nade, počinjalo je sa potpunom verom u nosivost i plodnost sopstvene vizije, sopstvene sudbine, budućnosti. Sa kojim onda terazijama od paučine pravde, od osteljivosti merila, izmeriti, u samon početku jedne nezvesnosti, osnove ili, još teže, stepen anticipiranog bogatstva u dobu jednog čoveka a da se u tom presudnom trenutku ne bude svirep prema čoveku i ljudima kojima je briga za akciju u smislu koji joj daje Čosić na devetom ili nijednom koloseku duhovnih opesaja? I nije li onda reč sa ambiciozom da „zavilita nečim apsolutnim usred relativnosti“, što je ambicija svake akcione reči, uvek u opasnosti da potisne i uguši neko „relativno“ bogatstvo? Stvarni iako ne precizirajući aparaturno branjani

izlaz iz ove dileme ja vidim u Čosićevoj misli o slobodi kao prauslovu svakoga stvaranja, koja podrazumeva i rizik promašaja i osvešćenje njim. Otuda posle ovih nekoliko globalnih preleta i sumarno akcentovanih problema Akcija želim da još jednom potcrtam njen nekonzvencionalni, uzavrela, svedočići duh i ton i ne želim da zbog neizbežnih dvoseklosti i tragzama svakog izbora sužavam ili smanjujem stvarnu elevaciju ovoga izbora koji je učinio Čosić. To je čovek koji živi intenzivno u svom vremenu i taj život, u smislu svih njegovih ograničenja i opterećenja, odslikava jednu epohu. I zato kad sutra u dalekim odjecima novina budem slušao Čosićeve muke u sreskim prosvetnim pitanjima ili one njegove pomalo nervozne i umorne replike u dijalogu sa župskim seljacima, ili kad budem čitao ponovo o raskaljanim našim drumovima, koji nisu ni prvi ni carski, ponovo ću laka srca da previdim nemar ove knjige kao literature, neće me zamaraati njena osetna novinska lesljka, ni na mahove suva i štura logistika rečenice, niti ono ponešto napadno isterivanje primitivizama i svakovrskih glupo-

sti glgovim kocem racionalizma. Osim toga brvnare i udzerice mog detinjstva iz kojih i danas kulja jedan pogruženji, duhovni radostina neprobuđen svet, sva ona kolitina ljudi između pljokova i okucica, nisu isto što i pustila literarna mudrovanja. I Čosićeva, u dobroj meri i smislu prosvetarska akcija, da taj svet ima biblioteke, domove kulture i da oseti prave vrednosti misli i stvaranja, nije samo filantropija i nije samo dugovanje jednog u njemu ponišćeni i uspelog pisca. Zato ovakve knjige, u jednom dubljem i višem smislu, i nadmašuju literaturu, dovode je u pitanje, ponavljajući kako u ovom još uvek neidilijom svetu nije je dina sreća u tome da uman i zreo čovek ostvari srećan slik ili da blaženo usne na jastuku svesti o uspehim romanima. U ovom, mnogim osobinama pragmatikom, bezdušnom dobu vratiti se čistim vodama javnog aktivizma, najmanje znači svesti položaj javnog radnika na posao mašine koja liferuje fraze za opseniti prostotu. Akcija je zato i jedan izazov takvom shvatanju, jedna opomena.

Miroslav EGERIĆ

fenomen putovanja

Blago sabrano jezikom...
(Priče Solomoneve, glava 21)

Nikada umoran, Putnik otvara geografsku kartu, povlači kažiprstom nekoliko linija uzduž i popreko, trlja dlanove, onako kako to rade trgovci kad naprave dobar posao, ili bolje: kokcari kada ih sreća posluži, i ustaje...

To je početak avanture, taj pobeđnički pokret tela, to ustajanje nad geografskom kartom, taj nemir drumski, ... Završuje pete, zove put u strašnu nezvesnost. Taj trenutak i za pesnika kakav je Jesenjin, ne dramatičara, ali pesnika koji oseća snagu trenutka odluke — postaje čvorni most, prvi korak koji treba pobeđiti, prvi kamen koji treba prekoračiti. Narodski rečeno, kad završuje pete — nema vrđanja, odluka kao da je donesena i bez našeg učešća, ići se mora.

Kuda to jutros gleda sveta Fuma,
sa svoga visa ta gospa od cinka?
Kao fikcija umornoga uma
sprema bonacu preko moga lika...

(Rovinj, 1963)

Oduševljava ta crkva na brdu, taj toranj na koji morari smestile svoju osmatračnicu. Nije čudo, u podnožju još zija nemački bunker, garav od eksplozije koja je raznela mitraljesca i pomoćnike. Kamen okolo. Rovinj je isturen, ima se utisak — veoma važan strategijski za vojsku. Ne smeta ni bunker na Katarini, gde hoteli vrve od nemačkih turista. A za crkvu Nemci nemaju razumevanja. Ne shvataju kako Fuma može da predskazuje vreme, dan unapred pokazuje da li će kiša ili sunce. Nije im to prijemljivo, vele: balkanski primitivizam, verovanje u fetiš. Ne vredi se svadati s njima, jedva znaju engleski, a Istru bezobrazno računaju u Balkan. U čemu, uostalom, imaju pravo, jer tako izgleda: Istra je na poluostrvu. Kada pokušam simbolično da im objasnim da je ovaj grad beo kao riblja kost zato što ga sunce voli, a da je Balkan inače crn od gareži i opušaka, oni odmahuju glavom i zovu dva dupla viskija. Čudni.

Na ulazu u crkvu ugrađena je u zid kamena ploča sa likom Fume koja u rukama drži grad. Izraz lica spokojan, zaštitnički. Pitam šjor Iva gde je pronađena ploča, on ne zna tačno. Zar je važnije gde je pronađena? Možda je neko, uplašen ratnim strahotama, sakrio parče kamena u postelju, da preživi pokolj, raseljavanje i odvođenje. Taj neko je bio pun nežnosti prema parčetu kamena. Zahvalni Rovinježi. Nigde ne piše, ali znam: zahvalni. Sačuvao im je grad. Pitam još: pogreši li Fuma nekada, kaže li: biće sunce, a padne kiša? Šjor Iva me gleda, žmirka, odmahuje očima. Lud, misli.

Tamo, na pučini, brod se prolavio pored otoka Sedam dlaka. Fotografisem ga, malogradanski. Znam, kasnije će ta fotografija biti samo detalj mojih uspomena, ali sadu igravam turistu. Uživam u samoci čempresa. Lepa obala, zdravo. Kamen, kamen, i kamen. Čudnovato, umesto blagih, peščanih plaža ovde je obala zubata. Kao simbol.

Doživeo sam jedan traktor na molu kao nešto najdraže. Jutro je bilo kišovito, jesen je stigla sa severozapada, a crveni traktor, kao mak među belim radama, na molu. Kontrast, kao koplje probode mi dušu. Lenjost me obuze, ali se oko zagreja, to je znak da treba uzeti kao vreme, dok sve ne prođe.

Olovku, napisati reč koja navire, i čutati zatim sebično. Doživeo sam traktor. Kada sam i to, uveče, ispričao Nemcima, prijateljima, mladom bračnom paru, smeja li su

LJUBIVOJE RŠUMOVIĆ

16-74792139

se. „Kod nas“, rekli su, „ima traktora koliko hoćeš, svuda. Ništa neobično. Mi pravimo izvrsne traktore, jake“, ilteo sam da budem strpljiv, ali nisam izdržao. Rekoh da moj otac ima dva traktora. Rekoh: crvena. Rekoh: jaka. Rekoh: dva izvanredna traktora. Rekoh: da sam sit traktora, ali ovaj crveni na molu — oduševio me. Jer mu tu nije mesto, rekoh. Moj otac drži svoje traktore u štali, ne znadoh reč „štala“ pa rekoh na srpskohrvatskom; on klimnu glavom. Ali ovaj traktor na molu, rekoh, to je narod. NAROD. Gledao me tupo, dugo, tupo, bez treptanja, tupo. Moj prijatelj, hemicar, Nemas iz Kelna, Helmut. Posie mi je pisao i pitao me za traktor. Odgovorio sam mu da je to USPOMENA. Pitao sam ga što se ne seća nečega značajnijeg, ako mu je traktor bio toliko nevažan. Medutim, u tom pismu sve ostalo bile su puste fraze, prazna zvonjava, sem traktora. O, nesavršena prirodol! Zakopao sam pismo u zemlju, a odgovorio mu pijan. Pismo sam umočio u šljivovicu, pa poslao.

Planino moja
sva moja ljubavi,
pišem ti pismo
na listu jagode.

(Pohorje, 1964)

Peo sam se kao sumanut na najviši vrh Zlatibora, kao sumanut, kao začaran, kao izgubljen, sam u belom stranstvu, sa smučkama na plećima, vrelog daha, sam, kažem, kao vulkan, dimio sam se i peo, i kada sam stigao gore, to je bilo kao smrt, skljkao sam se i zatvorio oči. i disao, disao, na visini od hiljadu i sedam stotina metara, disao sam oprezno, sve opreznije, jer mi je hladan vazduh cepao pluća kao testera. Sad, na Pohorju, sećam se tog februara na smučkama. Otvorio sam zatim oči i gledao, i mislio, sećam se, kako sam imao sreću sa oblacima, koji su u stvari magla, jer oblaci su tada bili ispod mene, dole u dolinama, a ja sam bio gore, iznad oblaka. Ako su svi oblaci magla ako se kroz sve oblake može proći, čemu onda oduševljenje, magla je dosadna. Posle sam te misli presvuкао i poslao u krevet, na spavanje. (To je moj simbol iz detinjstva, setio sam ga se gore, na hiljadu i sedam stotina metara, pa ga sad u-potrebljavam kao autentičnu ilustraciju.)

Sišao sam veoma brzo, veoma lako, gotovo neprirodno. Prazan. Kao da je na hiljadu i sedam stotina ostalo sve što se moglo dosegnuti, kao da više nema značaja nikakv napor, kao da su svi budući pokušaji osuđeni na nizine i podsmeh. Bio sam nesrećan, igrao sam šah.

Medutim, šta?

Otišavi u svet, kasnije, često sam se sećao tog n-pora, te pobeke kao nečeg ambicioznog, i redovno sam pokušavao da se setim i uzroka. Bilo mi je gotovo žao što sam to učinio bez razloga, ponešen sreem. Tešio sam sebe: možda sam to učinio zbog smučanja, spust sa Tornika je atrakcija svoje vrste, mogao sam da se hvalim posle... (Sada znam da to nije bilo tako. Nisam imao hrabrosti sve da zaboravim kazavši nekome... Kazano,

mene je zaboravljeno, prežvakano. Sačuvao sam taj ispon do danas kao relikvij, i eto žrtvujem ga, kazujem ga, jer sam se popeo iznad hiljadu i sedam stotina...)

Mesec stija ko tepstija,
a okolo svud je noć,
tandara — broć!
(Zatvoren krug, Beograd 1965)

Popeo sam se sebi na glavu pokušavajući da se pristetim gde je početak te moje sulude želje da sve zabeležim, da svemu dam oblandu reči i rečenica. U osnovnoj školi? Možda u ono doba kada je ostajanje u školskom zatvoru posle časova postajalo herojstvo dostojno pesme. Učitelj Dušan Kariman, dobričina, parti-zančina, čini mi se brkajlija, ali čizmalija sigurno, sa opasacem od sudalice, od pet olova u širinu, dakle Dušan Kariman, učitelj moj, učinio je da počem sve gledati kroz dve zenice: jednu realnu i drugu ištašenu, papirnatu, zenicu pesme.

Popeo sam se na Ajfelovu kulu, i mogu vam reći: ništa naročito. Bio sam i na mostu Mirabo, i mogu vam reći da je Mira Alečković svoju pesmu „Pod mostom Miraboa teče Sena“ napisala verovatno u Beogradu, jer ispod ovoga mosta ne protiču uzdas žene već priljava voda u koju svakog sutona pišaju klošari. Pesmu o Seni i ja sam napisao u Beogradu, ali je to ispalo loše. Možda je trebalo u Parizu... Ne znam, učinio mi se da tamo ne treba ništa pisati. (Uzgređ: klošari su postali pomodari. Spavaju sa psima, što je i praktično, jer ih psi greju. Video sam i lepo obučenog studenta, legao pred veće, pokrio se kaputom i sprema se da spava. Pomislio sam: posvadao se sa roditeljima pa došao da zadovolji svoj nagon samarićanstva...)

U Parizu sam se setio Dušana Karimana. Svaka mu čast. Kada on udara opasacem po ledima, čovek oseći da je čovek, da može da izdrži. Ništa dostojanstvenije nego izdržati udarać! Udarac za udarcem, uzdignuta čela. Onaj ko nije bio bijen, ne može da veruje u sebe. Doduše, ovo je dosta dogmatično, ali do vraga, eto počeh, a sa psvokama, do vraga dakle, svida mi se da budem dogmatičar. I to je nešto. I to treba izdržati.

VENIJA VUCINIC — TURINSKI malo korito

